

Sosnowska, Anita

Lwowska prasa stomatologiczna w okresie międzywojennym

Medycyna Nowożytna 6/1, 105-118

1999

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anita Sosnowska

Lwowska prasa stomatologiczna w okresie międzywojennym

Jeżeli usłyszymy nazwę: Instytut Dentystyczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, to skojarzy nam się ona nieodmiennie z największym nazwiskiem polskiej stomatologii – profesorem Antonim Cieszyńskim. Kiedy słyszymy Jego nazwisko – staje nam przed oczami długa lista pomysłów, wynalazków, inicjatyw i przedsięwzięć tego wielkiego człowieka. Niniejszy artykuł ma za zadanie przedstawienie jednej z tych inicjatyw, a mianowicie świetnie opracowanego, rozwijającego się przez prawie siedemnaście lat wydawnictwa naukowego – „Polskiej Dentystyki”

Myśl, aby na kresach Polski wydawane było czasopismo stomatologiczne pojawiała się – jak przyznawał Antoni Cieszyński – w tamtejszym środowisku już kilkakrotnie. Cieszyński obawiał się jednak, czy jego potencjalnym współpracownikom wystarczy energii i zapału na prowadzenie tego dzieła przez długi czas, bez uszczerbku dla jego rangi i poziomu, które chciał mu nadać. Ogrom nagromadzonych materiałów i dokumentacji naukowych, chęć zjednoczenia środowiska stomatologicznego, podniesienia wiedzy i kwalifikacji lekarzy przeważały i 1 stycznia 1923 roku ukazał się pierwszy numer „Polskiej Denty-

styki"¹. Pismo miało być wydawane jako dwumiesięcznik, poświęcony wszystkim działom stomatologii i naukom pokrewnym. Siedziba redakcji i administracji mieściła się we Lwowie przy ulicy Zielonej 5a, a głównym redaktorem i wydawcą został Antoni Cieszyński². Cena jednego numeru „Polskiej Dentystyki” ustalona została na 1 złp.³ Czasopismo można było nabyć we wszystkich większych składnicach dentystycznych lub bezpośrednio, w siedzibie redakcji. Aby ustalić liczbę potencjalnych nabywców pisma, pierwszy numer, jako numer pokazowy, rozesłano do wszystkich lekarzy dentystów w Polsce, których adresy znane były redakcji. Do numeru dołączono blankiet P.K.O. mający ułatwić dokonanie przedpłaty. Lekarza nie zainteresowanego zakupem czasopisma, proszono o zwrot numeru pokazowego. Zatrzymanie go było jednoznaczne z wyrażeniem chęci zakupu kolejnych egzemplarzy⁴.

Treść pisma została podzielona na pięć działów. Dział pierwszy obejmował prace oryginalne autorów zarówno polskich, jak i zagranicznych. Na dział drugi składały się sprawozdania, streszczenia oraz przegląd piśmiennictwa dentystycznego. Sprawozdania i streszczenia zawierały treść oraz krytyczną ocenę prac o tematyce stomatologicznej, opublikowanych w polskich pismach lekarskich, oraz skróty referatów z czasopism zagranicznych dotyczące najbardziej aktualnych zagadnień. Ruch naukowy w organizacjach zawodowych, oraz sprawozdania ze zjazdów naukowych w Polsce i za granicą znalazły swoje miejsce w dziale trzecim. Wiadomości uniwersyteckie, program studiów dentystycznych oraz projekty reform umieszczono w dziale czwartym, a dział piąty wypełniły sprawy zawodowe środowisk stomatologicznych⁵.

Numery 1 i 2 Rocznika I wychodziły, zgodnie z pierwotnym założeniem, co dwa miesiące a od numeru 3 „Polska Dentystyka” ukazywała się jako miesięcznik. Zmiana ta, jak podawała redakcja, miała umożliwić szybsze dotarcie do czytelników wiadomości bieżących oraz komunikatów⁶. Wraz z rozwojem pisma różne firmy umieszczały w nim coraz więcej reklam, ukazywały się też oferty pracy dla lekarzy dentystów. Numery 6, 7, 8 w roku 1923

¹ Pol. Dent. 1923, R. I, nr 1, s. 1-3.

² Tamże, karta tytułowa.

³ Tamże, s. 64. Ówczesnie 1 złp.=2800 mkp., Jeden numer Pol. Dent. obejmował 4 arkusze druku. Po zmianie miesięcznik obejmował 2, następnie 2,5 arkusza. Z powodu zmian kursu walut i zalegania abonentów z płatnościami po pierwszym półroczu wydawnictwo odnotowało około 9,000.000 ówczesnych Mp straty.

⁴ Tamże, s. 64.

⁵ Tamże, s. 1-3.

⁶ Pol. Dent. 1923, R. I, nr 2, s. 127.

złożyły się na Księgę Pamiątkową wydaną z okazji dziesiątej rocznicy odnowy istnienia Instytutu Dentystycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Zawarty w nich zbiór 11 prac poświęcony został przez Dyрекcję Instytutu oraz redakcję „Polskiej Dentystyki” uczestnikom I Polskiego Zjazdu Naukowego Lekarzy Dentystów we Lwowie⁷. Sprawozdanie z tego Zjazdu, sporządzone przez Komitet Organizacyjny umieszczono w numerze 9⁸. Większość z 35 prac oryginalnych, umieszczonych w dziesięciu numerach pierwszego rocznika zgłosili pracownicy Instytutu Dentystycznego oraz lekarze pracujący w szpitalach lwowskich. Spoza Lwowa napłynęło 11 artykułów, czyli dokładnie tyle samo, ile opublikował sam Cieszyński⁹. W tym samym roku 1923 kilku autorów artykułów umieszczonych w „Polskiej Dentystyce” przesłało te same prace do czasopism zagranicznych nie podając, że były one już drukowane. Profesor Cieszyński, znany ze swej skrupulatności w przestrzeganiu przepisów, zwrócił na łamach swojego pisma uwagę autorom, że prace opublikowane stają się automatycznie własnością pisma, w którym je umieszczono, więc przy kolejnych publikacjach powinna zostać umieszczona adnotacja podająca ich pierwotne źródło. Domagał się również, aby nazwy miejscowości, z której pochodzili autorzy, podawano w języku polskim, przypominając, że funkcjonujące jeszcze, pozostałe po zaborcach niemieckie nazwy geograficzne, na przykład w Małopolsce i Wielkopolsce, mają tylko wartość historyczną. Cieszyński, wielki patriota i propagator polskości, uważał, że obowiązkiem każdego Polaka jest dbałość o rozpropagowanie i szybkie przyjęcie nazw polskich za granicą¹⁰.

4 grudnia 1923 roku na Nadzwyczajnym Walnym Zgromadzeniu Wydziału Związku Dentystów Izby Lekarskiej Lwowskiej „Polska Dentystyka” została uznana za organ Towarzystwa. Ustalono, że będzie ona ponownie wychodziła jako dwumiesięcznik (to postanowienie utrzymało się do 1932 roku) w cenie 1,5 złotego za zeszyt. Wybrano również Komitet Redakcyjny, w skład którego weszli pracownicy Instytutu Dentystycznego. Redaktorem Naczelnym został Antoni Cieszyński, redaktorem Działu Sprawozdawczego i Zawodowego dr Henryk Allerhand, pozostali to dr Węgrzynowska, dr Władysław Czernecki, dr Mendel Brill, dr Marian

⁷ Pol. Dent. 1923, R. I, nr 6, 7, 8, s. 257–259.

⁸ Pol. Dent. 1923, R. I, nr 9, s. 443–459.

⁹ Pol. Dent. 1923, R. I.

¹⁰ Pol. Dent. 1924, R. II, nr 5, s. 194.

¹¹ Dr Atlas ustąpił ze swego stanowiska w 1935 roku, jego miejsce zajął dr Allerhand. Pol. Stom. 1935, R. XIII, nr 1, s. 29.

Zeńczak oraz dr Karol Atlas¹¹, który był odpowiedzialny za administrację¹². Jak się okazało, decyzja przyłączenia do Towarzystwa była zbawienna w skutkach. Zagrożone upadkiem i liczące do tego momentu sześćdziesięciu (sic!) prenumeratorów pismo, w ciągu jednego roku pozyskało kolejnych czterystu czterdziestu stałych abonentów i zwiększyło nakład do 700 egzemplarzy¹³.

Od roku 1925 „Polska Dentystyka” została uznana dodatkowo za organ Instytutu Dentystycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza oraz Centralnej Rady Lekarzy-Dentystów Rzeczypospolitej Polskiej¹⁴.

Od momentu uznania czasopisma za organ Związku Stomatologów Lwowskiej Izby Lekarskiej trwał nieustanny spór między tym Związkiem a profesorem Cieszyńskim o prymat w podejmowaniu ważniejszych decyzji odnośnie charakteru i dalszego rozwoju pisma¹⁵. Współpraca polega jednak na kompromisach i wszyscy muszą pójść na ustępstwa. Ale dopiero na posiedzeniu Komitetu Redakcyjnego w dniu 11 stycznia 1926 roku strony doszły do porozumienia i formalnie zostały uznane za równorzędnych wydawców „Polskiej Dentystyki”¹⁶.

Na walnym zgromadzeniu Związku Stomatologów, które odbyło się 23 stycznia 1926 roku, w związku z zakończeniem trzyletniego okresu sprawozdawczego, wybrano nowe władze Wydziału, Komisji Rewizyjnej oraz Komitetu Redakcyjnego „Polskiej Dentystyki”. W tym ostatnim dokonano tylko jednej zmiany personalnej: w miejsce dr Węgrzynowskiej został wybrany dr Henryk Gorceński¹⁷.

20 marca 1926 roku z inicjatywy A. Cieszyńskiego został utworzony Polski Komitet Narodowy Międzynarodowego Związku Dentystycznego F.D.I.¹⁸ Oczywiście „Polska Dentystyka” została uznana za organ tego Komitetu.

Numery 3 i 4 szóstego rocznika „Polskiej Dentystyki” zostały wydane jako Księga Pamiątkowa z okazji III Polskiego Zjazdu Stomatologów i 25-letniej rocznicy utworzenia Katedry Stomatologii w Krakowie. Księga poświęcona została wszystkim uczestnikom tego Zjazdu¹⁹. Począwszy od siódmego rocznika „Polska Dentystyka” została organem Stałej Delegacji Polskich Zjazdów

¹² Pol. Dent. 1924, R. II, nr 1, s. 16.

¹³ Pol. Dent. 1925, R. III, nr 3-4, s. 174.

¹⁴ Tamże, nr 1, karta tytułowa.

¹⁵ Pol. Dent. 1926, R. IV, nr 1, s. 43.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże, s. 59.

¹⁸ Tamże, s. 82.

¹⁹ Pol. Dent. 1928, R. VI, nr 3 i 4, s. 91-92.

Stomatologicznych. Coraz więcej instytucji i organizacji drukowało swoje artykuły i ogłoszenia na jej łamach. Od 1930 roku została ona dodatkowo organem Polikliniki Stomatologicznej Uniwersytetu Poznańskiego²⁰, Sekcji Polskiej Międzynarodowego Związku Stomatologicznego (A.S.I.)²¹ a pięć lat później do tej listy dopisano Związek Słowiańskich Stomatologów oraz Międzynarodowy Związek Badających Parodontozę „ARPA”²².

Rok 1930 przyniósł także zmianę nazwy pisma. Przyczyna tej zmiany była złożona. Otóż profesor Cieszyński, któremu od kilku lat zaprzętał głowę problem kształcenia kadry dentystycznej i który uważał, że dentystyka powinna być jeszcze jedną specjalizacją, którą lekarz mógł wybrać po ukończeniu studiów medycznych, zaproponował dla tej dziedziny nazwę stomatologia. Dentystą miał być nazywany absolwent Instytutu Dentystycznego, lekarzem dentystą lub stomatologiem – lekarz ze specjalizacją w stomatologii. Cieszyński proponował, aby wszyscy dentyści zostali stomatologami poprzez ukończenie studiów medycznych, bądź też odbycie kursów dokształcających i ufał, że zgodzą się z nim wszyscy zainteresowani²³. Artykuły drukowane w „Polskiej Dentystyce” utrzymywano na wysokim poziomie naukowym. Nie ograniczały się tylko do zmian chorobowych zęba i jego leczenia, ale traktowały organizm człowieka jako całość i wykazywały zależności między schorzeniami jamy ustnej a zmianami ogólnoustrojowymi. „Polska Dentystyka” została więc przemianowana z dniem 1 stycznia 1930 roku na „Polską Stomatologię”²⁴. Zmiana nazwy czasopisma miała miejsce jeszcze raz w maju roku 1936. Doszło wtedy do połączenia wychodzącego w Warszawie od 1898 roku „Przeglądu Dentystycznego” i „Polskiej Stomatologii”, a do listy patronów pisma dołączył warszawski Związek i Towarzystwo Lekarzy-Dentystów Chrześcijan²⁵. Przyczyną tego połączenia była różnica poglądów i rozłam między dotychczasowa redakcja „Przeglądu” a wydawcą tego pisma²⁶. Imponująco przedstawiał się teraz skład Komitetu Redakcyjnego. Redaktorem Naczelnym był oczywiście prof. Cieszyński, Działem Sprawozdawczym zajmowali się dr Henryk Allerhand ze Lwowa i lek.-dent. Jan Gombiński z

²⁰ Dotyczy to lat 1930–1933.

²¹ Pol. Stom. 1930, R. VIII, nr 1, k. tytułowa.

²² Pol. Stom. 1935, R. XIII, nr 1, k. tytułowa.

²³ A. Cieszyński, „Uwagi do ustawy o wykonywaniu praktyki dentystycznej, wniesionej do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej dnia 18 lutego 1925 r.”, Pol. Dent. 1925, T. III, nr 2, s. 73–75.

²⁴ Pol. Stom. 1930, R. VIII, nr 1, s. 1–2.

²⁵ Pol. Stom. i Przegl. Dent. 1936, R. XIV, nr 7, k. tytułowa.

²⁶ Tamże, s. 198–206.

Warszawy, a w Redakcji Działu Zawodowego zasiedli dr Mieczysław Jankowski ze Lwowa oraz lek.-dent. Aleksander Stokowski z Warszawy²⁷. Członkami Komitetu byli: ze Lwowa dr Karol Atlas, dr Adela Bardasz-Drukerowa, dr Henryk Berger, dr Mendel Brill, dr Henryk Gorczyński, dr Kazimierz Kwiatkowski²⁸, dr Tadeusz Owiński, dr Ignacy Pietrzycki oraz dr Salomon Czortkower²⁹, Warszawę reprezentowali: lek.-dent. Stanisław Blikle i lek.-dent. Antoni Mokrzycki. Członkami korespondencyjnymi zostali: dr Jerzy Drozdowski z Krakowa, dr Józef Jarzab z Poznania, dr Leon Lakner, kierownik Polikliniki Uniwersytetu Poznańskiego, dr Eugeniusz Mancewicz, kierownik Kliniki Stomatologicznej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, prof. Pilcher z Wiednia oraz lek.-dent. Aleksander Stokowski z Warszawy³⁰.

Od roku 1931 można zaobserwować znaczący rozwój wydawnictwa. Pojawia się coraz więcej dodatków do „Polskiej Stomatologii”. Numery 4–6 IX Rocznika to licząca 606 stron Księga Pamiątkowa (biorąc pod uwagę, że poprzednie roczniki zajmowały średnio 350 stron, objętość Księgi jest zaiste imponująca). Wydana była ona, pod redakcją doktora Henryka Allerhanda, z okazji otwarcia V Polskiego Zjazdu Stomatologicznego w Warszawie, 25-letniego Jubileuszu Pracy Naukowej Prof. Cieszyńskiego i 20-lecia istnienia Związku Stomatologów Lwowskiej Izby Lekarskiej³¹. Zawierała krótki życiorys profesora, autorskie wspomnienia z jego życia oraz chronologiczny wykaz prac – samego Cieszyńskiego, a także asystentów i pracowników Instytutu Dentystycznego UJK. Umieszczono w niej 16 prac autorów polskich i 30 zagranicznych, nadesłanych specjalnie do tego wydania. Prześledzenie samych tylko nazwisk autorów, znanych i szanowanych do chwili obecnej profesorów i uczonych, jak choćby Antoni Cieszyński, Viggo Andresen, Robert H. Ivy, Parma czy Hilary Wilga, wiele mówi o wysokim poziomie publikacji³².

W roku 1931 odbył się VIII Międzynarodowy Kongres Dentystyczny w Paryżu. Uczestniczący w nim delegaci z Polski, Czech, Jugosławii i Bułgarii postanowili sfinalizować zeszłoroczny pomysł utworzenia Związku Słowiańskich Stomatologów i Lekarzy Dentystów. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był również profesor Cieszyński, który zwoływał zebrania, przedstawił propozycję statutu oraz zaproponował, aby w „Polskiej Stomatologii” ukazywał

²⁷ Tamże, k. tytułowa.

²⁸ Wszyscy ze Związku Stomatologów Lwowskiej Izby Lekarskiej.

²⁹ Z Kliniki Stomatologicznej U.J.K.

³⁰ Pol. Stom. i Przegl. Dent. 1936, R. XIV, nr 7, s. 206.

³¹ Pol. Stom 1931, R. IX, nr 4, 5, 6, k. tytułowa.

³² Pol. Stom 1931, R. IX, nr 4, 5, 6, s. 183–726.

się dodatek „Słowiańska Stomatologia” pod jego oraz doc. Fran-tiska Neuvirta z Pragi redakcją³³. Współpracowali z Cieszyńskim: prof. Kostecka z Czechosłowacji, dr Puljo z Jugosławii oraz dr Stojanow z Bułgarii³⁴. W momencie założenia Związek liczył 42 członków³⁵. Od roku 1932 ukazały się dwa numery „Słowiańskiej Stomatologii”, rok później trzy, w latach 1934 i 1935 ponownie po dwa. Rok 1935 był jednocześnie ostatnim rokiem wydawania dodatku.

Rocznik XII „Polskiej Stomatologii” zawierał jeszcze jeden do-datek – ukazał się wtedy pierwszy numer „ARPA polska” podający wszelkie informacje Polskiego Zespołu Narodowego ARPA³⁶. Do roku 1939 wydano 18 numerów tego dodatku. Zawarte w nich były wszelkie informacje dotyczące parodontologii jako dziedziny medycyny, gdyż według Cieszyńskiego, choroby dziąseł i przyzę-bia są przyczynowo związane z zaburzeniami ogólnoustrojowy-mi³⁷.

W latach 1936–37 ukazały się trzy zeszyty „Księgi Pamiątko-wej” poświęcone w całości prof. Antoniemu Cieszyńskiemu, Lau-reatowi Międzynarodowej Nagrody Millera na IX Międzynarodo-wym Kongresie Lekarzy-Dentystów w Wiedniu w 1936 r. z okazji trzydziestolecia pracy naukowej (1906–1936) i 25-lecia istnienia Związku Stomatologów Lwowskiej Izby Lekarskiej (1911–1936)³⁸. „Księgę” tę opracowali, pod redakcją dr Salomona Czortkowera, asystenci Kliniki Stomatologicznej UJK we Lwowie: dr Adela Bar-dasz-Druckerowa, dr Henryk Gorceżyński, dr Mieczysław Janko-wski, dr Tadeusz Owiński oraz dr Ignacy Pietrzycki³⁹. Na 445 stronach druku umieszczono, oprócz stałych pozycji „Polskiej Stomatologii”, 32 prace asystentów i współpracowników profeso-ra Cieszyńskiego, obejmujące wszystkie działy stomatologii.

Na przełomie czerwca i lipca 1937 roku odbył się we Lwowie, pod przewodnictwem profesora Cieszyńskiego, VIII Polski Zjazd Stomatologiczny, którego głównym tematem były „Gruczoły wkrewne i witaminy a choroby zębów, szczęk i dziąseł”. W ra-mach tego Zjazdu zorganizowano kursy dokształcające ze wszy-stkich dziedzin stomatologii prowadzone przez asystentów Kliniki Stomatologicznej UJK we Lwowie, pokazy i projekcje filmowe no-watorskich metod leczniczych opracowanych przez profesora Cie-

³³ Słow. Stom. 1932, nr 1, k. tytułowa.

³⁴ Tamże, s. 6–9.

³⁵ Tamże, s. 13.

³⁶ Pol. Stom. 1934, R. XII, nr 12, s. 331–335.

³⁷ Tamże, s. 334–335.

³⁸ Pol. Stom. i Przegl. Dent. 1936, R. XVI, nr 9–10, s. 293.

³⁹ Tamże, s. 294–295.

szyńskiego, m.in. bardzo trudne i inwazyjne znieczulenia do podstawy czaszki, technika wykonywania zdjęć zewnątrzustnych, wiązanie druciane przy rozchwianych zębach, czy też metody pobierania wycisków przy rozszczepach szczęk wykorzystywane przy wykonywaniu zatykań. Wygłoszono również wykłady na tematy różne oraz zorganizowano Wystawę Naukową i Przemysłu Dentystycznego. Dokładne sprawozdanie z trwającego 7 dni Zjazdu umieszczono w dwóch częściach w XV roczniku „Polskiej Stomatologii i Przeglądu Dentystycznego”⁴⁰.

W 1938 roku na kartach „Polskiej Stomatologii” odnotowano doniosłe wydarzenie: 27 października 1938 roku na Zamku w Warszawie odbyła się uroczysta promocja na doktorów *honoris causa* Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie trzech najważniejszych osób w państwie – Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego, Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza i Ministra Spraw Zagranicznych Józefa Becka⁴¹.

Ostatnie osiem numerów „Polskiej Stomatologii oraz Przeglądu Dentystycznego” wydano w 1939 roku. Numery 1–2 zostały wydane z okazji 40-lecia odkrycia radu i uczczenia pamięci Marii Skłodowskiej-Curie⁴². Artykuł wprowadzający, opracowany przez dr Zbigniewa Rychłowskiego ze Lwowa, omówił krótką historię odkrycia radu oraz dalszych doświadczeń i badań nad zastosowaniem radu w medycynie⁴³. Jako dodatek nadzwyczajny redakcja „Polskiej Stomatologii” umieściła ogłoszoną już drukiem w r. 1931/32 w „Polskiej Gazecie Lekarskiej” pracę Antoniego Cieszyńskiego i Emila Meiselsa, po raz pierwszy w Polsce traktującą „O zastosowaniu radu przy leczeniu nowotworów złośliwych języka i szczęk”⁴⁴. Ósmy numer XVII rocznika otwierał artykuł z dziedziny rentgenologii autorstwa prof. Hugona Steinhausa ze Lwowa „O lokalizacji (ciała obcego – przyp. aut.) przy pomocy promieni Roentgena”⁴⁵. W tym samym numerze umieszczono informacje o mającym się odbyć w październiku 1939 w Warszawie IX Polskim Zjeździe Stomatologicznym i we Lwowie V Ogólnopolskim Zjeździe Przeciwrakowym⁴⁶. Niestety, wydarzenia września 1939 r. spowodowały, że Zjazdy te nie doszły do skutku. Podobnie, jak nie doszło do skutku wydanie dziewiątego numeru „Polskiej Stomatologii”.

⁴⁰ Pol. Stom. i Przegl. Dent. 1937, R. XV, nr 7–8, s. 221–336, nr 12, s. 467.

⁴¹ Pol. Stom. 1938, R. XVI, nr 9, 377–382.

⁴² Pol. Stom. oraz Przegl. Dent. 1939, R. XVII, nr 1–2, s. 1.

⁴³ Tamże, s. 3–7.

⁴⁴ Tamże, s. 1.

⁴⁵ Tamże, nr 8, s. 263–274.

⁴⁶ Tamże, s. 292.

„Polska Stomatologia” to nie tylko czasopismo poświęcone artykułom czy referatom czysto naukowym. Sporo miejsca zajmowało w nim ustawodawstwo i sprawy zawodowe dotyczące lekarzy dentyków – głównie za sprawą prof. Cieszyńskiego. Zgłosił on np. w imieniu lekarzy dentyków Izby Lekarskiej Lwowskiej stanowcze *veto* w memoriale skierowanym do Komisji Zdrowia Publicznego Wysokiego Sejmu i Senatu w Warszawie w sprawie wniosku o nadanie technikom dentyckim takiego samego prawa wykonywania praktyki lekarsko-dentyckiej, jakie mieli lekarze dentyści b. zaboru pruskiego. Jako poparcie swojego wniosku przedstawił przepisy dotyczące tego problemu i obowiązujące w sąsiedniej Czechosłowacji i Jugosławii⁴⁷. Cieszyński wystąpił też ostro przeciwko podatkowi od zbytku od protez zębowych wykonywanych z metali szlachetnych jak złoto, czy platyna. Argumentował on, że nie może być zbytkiem korona czy most, gdyż służą one zdrowiu pacjenta. Materiał, z którego wykonane są uzupełnienia protetyczne musi sprostać pewnym wymaganiom, a warunki te spełniają właśnie używane metale szlachetne. Jak się okazało, Ministerstwo Skarbu przychyliło się do tego wniosku⁴⁸.

Ciekawy artykuł ukazał się, pod redakcją dr Henryka Allera, w numerze 5 I rocznika. Autor przedstawił w nim „Kilka słów o cenniku dentyckim”, ustalając na podstawie taryfy przedwojennej z roku 1912 taryfę minimalną i na podstawie stawek niemieckich taryfę maksymalną za usługi stomatologiczne. Cennik ten, zatwierdzony przez Izbę Lekarską wschodnio-galicyską we Lwowie, miał pomóc praktykowi w ustaleniu stawki bez szkody zarówno swojej, jak i pacjenta⁴⁹. A skoro mowa o cenach, trzeba również wspomnieć o podatkach. W dziale spraw zawodowych w siódmym roczniku „Polskiej Stomatologii” umieszczono sprawozdanie z Wiecu Lekarzy Izby Lekarskiej Lwowskiej w sprawie podatków z 17 maja 1930 r.⁵⁰ Pod egidą naczelnika Izby Lekarskiej prof. Witolda Nowickiego, rozgorzała dyskusja nad sytuacją materialną lekarzy, prowadzeniem ksiąg kasowych oraz zniesieniem podatku obrotowego⁵¹. Wyjaśniono również dokładnie znaczenie podatku dochodowego oraz poinstruowano zgromadzonych lekarzy jak najlepiej rozliczać się z fiskusem⁵².

⁴⁷ Pol. Dent. 1923, R. I, nr 3, s. 158–165.

⁴⁸ Tamże, s. 165–168.

⁴⁹ Tamże, nr 5, s. 243–245.

⁵⁰ Pol. Stom. 1930, R. VII, nr 4, s. 290–294.

⁵¹ A. Cieszyński, „Upadek ekonomiczny stanu lekarskiego a podatki”, referat, Pol. Stom. 1930, R. VII, nr 4, s. 290–291.

⁵² Flis, „O podatku dochodowym”, referat, Pol. Stom. 1930, R. VII, nr 4, s. 291–293.

W roku 1924 Generalna Dyrekcja Służby Zdrowia przedstawiła projekt „ustawy o wykonywaniu praktyki dentystycznej i czynności dentystycznych”. Projekt ten nie spełnił jednak połączonych w nim przez świat stomatologiczny oczekiwań, więc Związek Stomatologów Lwowskiej Izby Lekarskiej z prof. Cieszyńskim na czele opracował swoją propozycję ustawy i opublikował ją na łamach „Polskiej Dentystyki”. Przedstawiona wersja ustawy normalizowała sprawę nauczania i wykonywania dentystryki w Państwie Polskim, określała odpowiedzialność karną z tytułu wykonywanego zawodu oraz jednoznacznie przedstawiała zakres działalności techników dentystycznych⁵³. Projektu wniesionego do Sejmu w lutym 1925 roku również nie ominęła prasowa korekta pióra Cieszyńskiego. Dołączona została do niej opinia Rady Profesorów Wydziału Lekarskiego we Lwowie oraz prof. Cieszyńskiego⁵⁴. Polemika na temat kontrowersyjnej ustawy nie ustała przez kolejne dwa lata. W roku 1926 Cieszyński przedstawił „Projekt ustawy normalizującej wykształcenie stomatologów w Polsce” określający warunki, jakie musi spełniać kandydat (lekarz) do studium stomatologicznego, zajęcia i wykłady z określonych przedmiotów, na jakie powinien uczęszczać, oraz zakres i cenę egzaminów dyplomowych⁵⁵. Dla porównania wydrukowano ustawę o specjalizacji dentystycznej w Austrii⁵⁶. Dyskusję zamknęła dopiero opublikowana w „Polskiej Dentystyce” „Instrukcja w sprawie ustawy dentystycznej” sygnowana przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wyjaśniająca szczegółowo wszystkie frapujące punkty⁵⁷. Umieszczone poniżej pismo Wojewody Lwowskiego zalecało ściśle zastosowanie się do wyjaśnień i zarządzeń powyższej instrukcji⁵⁸.

Jakby dalekim echem „sporu o ustawę” były dwie statystyczne prace opublikowane przez A. Cieszyńskiego w „Polskiej Dentystyce” w 1928 r. Autor upatrywał przyczynę nierównomiernego rozmieszczenia stomatologów w stosunku do liczby mieszkańców w różnicach w kształceniu lekarzy dentystów w poszczególnych zaborach⁵⁹. Jako jedyne rozsądne rozwiązanie proponował znormalizowanie szkolenia i utworzenie przy wszy-

⁵³ Pol. Dent. 1924, R. II, nr 6, s. 236–246.

⁵⁴ Pol. Dent. 1925, R. III, nr 2, s. 73–90.

⁵⁵ Pol. Dent. 1926, R. IV, nr 2, s. 83–87.

⁵⁶ Tamże, s. 88–89.

⁵⁷ Pol. Dent. 1927, R. V, nr 5, s. 232–236.

⁵⁸ Tamże, s. 236.

⁵⁹ A. Cieszyński, „Stosunek liczbowy lekarzy-dentystów do lekarzy w Polsce w r. 1927” Pol. Dent. 1928, R. VI, nr 2, s. 68–70.

stkich polskich Uniwersytetach Klinik Stomatologicznych⁶⁰. Uregulowanie specjalizacji w stomatologii i określenie zakresu działania studium stomatologicznego stanowiło temat obrad gremium stomatologicznego jeszcze przez wiele lat⁶¹.

Profesor Cieszyński różnice między kompetencjami techników dentystycznych a lekarzami dentystami podkreślał wielokrotnie. Występował zawsze stanowczo przeciwko „partactwu” w stomatologii i sprzeciwiał się przyjmowaniu pacjentów przez techników. Podkreślał, że technika dentystyczna jest tylko rzemiosłem, a protetyka jest nauką, którą może się zajmować osoba posiadająca odpowiednie kwalifikacje⁶².

Nie można pominąć znaczenia „Polskiej Stomatologii” jako organu początkowo Instytutu Dentystycznego, następnie Kliniki Stomatologicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Od 1924 r. ukazywały się szczegółowe sprawozdania z działalności uczelni. Podawano więc dokładny wykaz wykonanych zabiegów na poszczególnych oddziałach, liczbę przyjmowanych pacjentów oraz studentów biorących udział w zajęciach i kursach. Rozliczano przychody i rozchody Instytutu, otrzymane narzędzia kliniczne i naukowe oraz pozycje przybywające w katalogu biblioteki. Ostatnim punktem tego działu był chronologiczny wykaz prac pracowników Instytutu Dentystycznego UJK⁶³. W 1938 roku prof. Cieszyński wszczął kampanię na rzecz budowy Kliniki Stomatologicznej we Lwowie. Do tej pory sale kliniczne mieściły się w wynajętych pomieszczeniach kamienicy czynszowej przy ul. Zielonej 5a, a opłaty za wynajęty lokal wynosiły rocznie 10.350 zł⁶⁴. Nowy budynek miał zapewnić lepsze warunki pracy lekarzy, przyjmowanie pacjentów w bardziej komfortowych warunkach i wykształcenie większej liczby lekarzy⁶⁵, któ-

⁶⁰ A. Cieszyński, „Rozmieszczenie lekarzy-dentystów i stomatologów w Polsce – Skutki ustawy dentystycznej z r. 1927. – Czy i jak należy uregulować nauczanie stomatologii w Polsce”, *Pol. Dent.* 1928, R. VI, nr 3/4, s. 247–263.

⁶¹ A. Cieszyński, „Projekt jednolitego studium stomatologicznego w Polsce”, *Pol. Dent.* 1923, R. I, nr 10, s. 489–494; *Pol. Stom.* 1933, R. XI, nr 10, s. 291–295; A. Cieszyński, „Projekt rozporządzenia Ministerstwa W.R. i O.P. w sprawie uregulowania specjalizacji w stomatologii i określający studium stomatologiczne”, *Pol. Stom.* 1933, R. XI, nr 10, s. 296–299.

⁶² A. Cieszyński, „Technika dentystyczna – rzemiosłem, Protetyka – nauką”, *Pol. Stom.* 1935, R. XIII, nr 11–12, s. 339–344.

⁶³ *Pol. Dent.* 1924, R. II, nr 5, s. 205–210; 1926, R. IV, nr 1, s. 50–58; 1927, R. V, nr 6, s. 274–280; 1928, R. VI, nr 6, s. 397–404; 1929, R. VII, nr 6, s. 376–385; *Pol. Stom.* 1930, R. VIII, nr 6, s. 369–375; 1932, R. X, nr 6, s. 1–15; 1934, R. XII, nr 10, s. 255–267; dodatek do *Polskiej Stomatologii* 1938, R. XVI, nr 10/11, s. 1–24.

⁶⁴ *Pol. Stom.* 1938, R. XVI, nr 9, s. 383–387.

⁶⁵ A. Cieszyński, „Odezwa do Rządu w sprawie budowy Kliniki Stomatologicznej we Lwowie i stworzenia tamże placówki kształcenia stomatologów”, *Pol. Stom.* 1938, R. XVI, nr 6, s. 207–222.

rych na południu Polski było wciąż za mało⁶⁶. Niestety, wiele takich planów legło w gruzach w 1939 roku.

Nie zapomniano również o lekarzach, dla których przecież czasopismo powstało. Ogłaszano terminy zjazdów, zebrań i szkoleń, w 1930 roku na życzenie czytelników utworzono dział pytań nadsyłanych do redakcji z zakresu stomatologii, na które odpowiadali lekarze z kliniki⁶⁷. Na łamach „Polskiej Stomatologii” przedstawiano sylwetki najsłynniejszych lekarzy tamtego okresu jak prof. Władysław Szymonowicz⁶⁸, prof. Wincenty Lępkowski⁶⁹ czy prof. Józef Jarzab⁷⁰. Oddawano również cześć tym, którzy odeszli i przedstawiano ich dorobek. W sumie zapoznano czytelników z 37 sztandarowymi postaciami medycyny początku naszego wieku.

W siedemnastu rocznikach „Polskiej Stomatologii” mieszczą się 144 numery czasopisma. Zawarto w nich 377 prac oryginalnych oraz prawie 900 prac w dziale sprawozdań, streszczeń i referatów. Wśród autorów prac oryginalnych najczęściej powtarza się nazwisko naczelnego redaktora pisma, Antoniego Cieszyńskiego. Jego 82 publikacje stanowią ponad 20% wszystkich obszerniejszych artykułów, nie licząc sporządzonych przez niego sprawozdań, komentarzy, referatów czy ocen książek. Dorobek wszystkich asystentów Cieszyńskiego z Kliniki Stomatologicznej UJK zamknął się w łącznej liczbie 76 prac oryginalnych opublikowanych w czasopiśmie, a żaden z autorów spoza Lwowa nie ogłosił więcej niż kilka publikacji⁷¹. Nasuwa się więc pytanie, czy przypadkiem profesor Cieszyński nie kierował się osobistymi preferencjami przy doborze artykułów do druku, ze szczególnym uwzględnieniem własnej osoby. Analiza samych tylko spisów treści kolejnych tomów pisma skłania do takiego wniosku, co nie umniejsza jej znaczenia dla środowiska stomatologicznego⁷².

„Polska Stomatologia” spełniła stawiane przed nią przez redaktora naczelnego – prof. Cieszyńskiego oraz czytelników wymagania. Była pismem fachowym, postawionym na wysokim poziomie, a oprócz działalności szkoleniowej i informacyjnej jednoczyła

⁶⁶ A. Cieszyński, „Rozmieszczenie lekarzy dentyistów w Polsce w roku 1938, z uwzględnieniem nowo utworzonych okręgów Izby Lekarsko-Dentystycznej”, tamże, s. 223–228.

⁶⁷ Pol. Stom 1930, R. VIII, nr 1, s. 54–55.

⁶⁸ Pol. Stom. 1936, R. XIV, nr 9–10, s. 420–421.

⁶⁹ Pol. Dent. 1928, R. VI, nr 3 i 4, s. 102–105.

⁷⁰ Pol. Stom. 1930, R. VIII, nr 1, s. 19–22.

⁷¹ Nie miał problemu z publikowaniem swoich prac Józef Jarzab, były uczeń i asystent Cieszyńskiego, później profesor i Kierownik Polikliniki Stomatologicznej Uniwersytetu Poznańskiego.

⁷² Mogło to również wynikać z trudności pozyskania artykułów na odpowiednim poziomie (przypis redakcji).

polskich stomatologów. Proponowane przez prof. Cieszyńskiego hasło przewodnie „Dla dobra nauki – dla dobra naszego zawodu – wytrwali w pracy – i jednością silni!”⁷³ trafiło na właściwy grunt i znalazło godnych propagatorów.

Minęło niespełna pół wieku i oczyszczono z kurzu karty „Polskiej Stomatologii”. Informacje w niej zawarte mają znaczenie historyczne. Jest ona skarbnicą wiedzy o środowisku lwowskich stomatologów, o sytuacji i znaczeniu stomatologii polskiej w okresie międzywojennym, o pierwowzorach obecnie stosowanych narzędzi i metod leczenia oraz, co najważniejsze, o korzeniach współczesnej nauki. Poszczególne artykuły „Polskiej Stomatologii” wykorzystywane już były jako materiały źródłowe w powojennych pracach naukowych i dysertacjach lekarzy i stomatologów, stanowiły około połowę źródeł, z których czerpała Irena Tarnas w pracy nad znaczącą dla historii medycyny monografią profesora Antoniego Cieszyńskiego⁷⁴. Sięgnęła do nich również Wanda Wojtkiewicz-Rok, opisując dzieje Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Lwowskiego⁷⁵. Może niniejszy artykuł mający na celu szersze przedstawienie zawartości „Polskiej Stomatologii”, pozwoli na pełne wykorzystanie znajdujących się tam informacji.

⁷³ Pol. Stom. 1932, R. X, nr 1, s. 4.

⁷⁴ I. Tarnas, „*Życie i działalność prof. dr Antoniego Cieszyńskiego*”, PTS, Katowice 1971.

⁷⁵ W. Wojtkiewicz-Rok, „*Dzieje Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1894–1918*”. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996.

The Stomatological Press in Lwów in the Period Between the Wars

Summary

This article deals with the history of the Polish stomatological press in Lwów. It was initiated by a distinguished Polish stomatologist – Professor Antoni Cieszyński. In 1923 he founded a periodical „Dentystyka Polska” (Polish Dentistry) to publish original articles written by Polish and foreign authors, as well as review the stomatological literature and news. In 1930 the title was changed to „Polska Stomatologia” (Polish Stomatology). The articles printed there were very sophisticated; they were not limited only to the pathological dental changes and their treatment, but also showed a holistic approach to the human being and demonstrated the relation between oral cavity diseases and changes of the entire body. Sometimes this publication used to be supplemented by a special edition, among others, „Słowiańska Stomatologia” (Slavonic Stomatology) or jubilees’ editions. The article presents the review of the issues examined in the Lwów stomatological press and describes the conditions in which these publications were created.

Anita Sosnowska

Die Lemberger zahnärztliche Presse in der Zwischenkriegszeit

Zusammenfassung

Der Artikel handelt über die Geschichte der polnischen zahnärztlichen Presse in Lemberg. Deren Gründungsiniciator war der bekannte polnische Zahnarzt, Professor Antoni Cieszyński. 1923 gründete er die Zeitschrift „Dentystyka Polska” (Polnische Zahnheilkunde), die Originalarbeiten polnischer und ausländischer Autoren veröffentlichte, dazu einen Überblick über das zahnärztliche Schrifttum und Neuigkeiten. Im Jahr 1930 erfolgte die Umbenennung in „Polska Stomatologia”. Die Artikel, die in der Zeitschrift abgedruckt wurden, standen auf einem hohen Niveau. Sie beschränkten sich nicht auf Befunde von Zahnerkrankungen und deren Heilung, vielmehr betrachteten sie den Menschen als Ganzes und verwiesen auf Abhängigkeiten zwischen dem Schutz der Mundhöhle und gesamtkörperlichen Befunden. Ergänzend gab der Verlag in unregelmäßigen Abständen spezielle Beilagen heraus, u.a. die „Słowiańska Stomatologia” (Slawische Stomatologie) oder auch Gedenkbücher zu Jubiläen. Der Artikel gibt einen Überblick über Probleme, die anhand der zahnärztlichen Presse Lembergs analysiert werden, und er beschreibt die Bedingungen, unter denen die Zeitschriften entstanden.